

Калиев А. С.

ЭТНОСТОР АРАЛЫК МАМИЛЕЛЕРДИ ИЗИЛДӨӨ САЯСИЙ ИЗИЛДӨӨНҮН ОБЪЕКТИ

Калиев А. С.

ИССЛЕДОВАНИЕ МЕЖЭТНИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ КАК ОБЪЕКТ ПОЛИТИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

A. S Kaliev

STUDY OF INTERETHNIC RELATIONS AS AN OBJECT OF POLITICAL STUDIES

УДК: 323.1

Илимий макалада саясий изилдөөнүн объекти катары моно жана полиэтностор каралып, алардын коомдогу өнүгүүсү, укуктук нормалары, жашоо абалы саясий өнүктө анализденди. Этностор аралык мамилелерди изилдөө бүгүнкү күндүн актуалдуу маселеси болуп саналгандыктан, аны илимий өнүктө анализдеп, саясий баа берилди.

Негизги сөздөр: калк, советтик доор, советтик бийлик, саясат, маданият, этникалык тайпалар, этномаданият, этнопсихология, тарыхый баа, коомдук мамиле, тап, психикалык абал, кыймыл, баалуулуктар, демография, тарыхый фактор, конфликттүү кырдаал, саясий прогноз, социалдык фактор, социалдык жана этникалык стратификация, социалдык мобилдүүлүк, саясий анализ, этникалык азчылык, саясий укук, конфликт, улуттар аралык мамиле, маданий плюрализм, саясий элита, полиэтнос, укуктук нормалар.

В этой научной статье в качестве объекта политического исследования были рассмотрены моно и полиэтносты, и их развитие в обществе, правовые нормы, жизненное состояние были проанализированы на научном аспекте. Из-за того, что исследование межэтнических отношений является актуальной задачей нынешнего времени, оно было проанализировано на научном аспекте и была дана политическая оценка.

Ключевые слова: народ, советская эпоха, советская власть, политика, культура, этнические группы, этническая культура, этническая психология, исторический анализ, общественное отношение, класс, психическое положение, движение, ценности, демография, исторический фактор, конфликтная ситуация, политический прогноз, социальный фактор, социальный и этническая стратификация, социальный мобилизация, политический анализ, национальные меньшинства, политическая право, конфликт, межэтническое отношение, культурный плюрализм, политическая элита, полиэтнос, правовые нормы.

In this scientific article as an object of political studies were reviewed and mono polietnosy, and their development in society, the rule of law, a vital condition were analyzed on a scientific aspect. Due to the fact that the study interethnic relations is an urgent task of the present time, it was analyzed in the scientific aspect, and has been given a political assessment.

Key word: people, soviet era, soviet power, politics, culture, ethnic groups, ethnic culture, ethnic psychology, historical analysis, public relations, class, mental status, movement, value, demography, historical factor, conflict situation, political forecast, social factor, social and ethnic stratification, social mobilization, political analysis, national minorities, political rights, conflict, inter-ethnic relations, cultural pluralism, political elite, polyethnos, rule of law.

Орто Азиядагы эң байыркы элдердин бири кыргыздар тарыхый өнүгүүнүн мыйзам ченемдерине баш ийүү менен бир мезгилде дүркүрөп өссө, бирде замандын татаал тагдырына туш болуп, ошондо да мергинбей туруштук берип, жашоо учугун улап келүү менен бүгүнкү эгемендүүлүккө жетишти. Мындай күнгө жетип келүүнүн өзү кыргыз элин канча жолу жер которууга, башка элдер менен мамиле түзүүгө жана күрөшүүгө түртсө, тилин, маданиятын, каада салтын, салттык билимин сактап, түпкүлүктүү эл катары тарыхта калуусунун күбөсү болгон. Ошентип, советтик доорго жетип келген кыргыз элинин саясаттын тарыхындагы мүнөздүү өзгөчөлүктөрү белгилүү илимпоздун көзү менен мындайча сыпатталат: “Кыргызстанда совет бийлигинин орношу бир жагынан кыргыздарды геноцидден, жок болуп кетүүдөн алып калса, экинчи жагынан пролетариаттын диктатурасынын орношу, байманаптар деген шылтоо менен кыргыз элинин асылдарынын тап катары кырып-жоготулушу, баалуулуктардын жана дүйнөгө болгон көз караштардын алмашышы жана башка көптөгөн жоготуулардан улам кыргыз коомундагы муундардын ортосундагы байланыштар үзүлүп, маданияттын, традициянын таптакыр жок болуп кетүү коркунучу туулган” [1.12]. Жогоруда белгилегендей, мындай кыйынчылыктарды кыргыздын улуу акылы, бекем кайраты, сабырдуулугу, чыдамкайлыгы жеңип, бүгүнкү көп улуттун өкүлдөрүнүн башын бириктирип, түптөп, көз карандысыз мамлекетти кура алды. Ал эми эгемендүүлүктүн шарапаты советтик бийликтин мезгилиндеги көптөгөн саясий, тарыхый-философиялык изилдөөлөрдү эркин жүргүзүүгө шарт түздү. Ошондуктан, өткөн доорго салыштыруу менен азыркы көз карашты сунуштайбыз, анткени тарых тастыктап тургандай кыргыздардагы саясий көз караштар өзүнүн оригиналдуулугу менен айырмаланган жана салттык билим менен терең логикага негизделген. Ал эми азыркы Кыргызстандын жашоосунда саясатты түшүнүү багытында жаңы этап башталды. Саясат түшүнүгү болсо, грек тилинен келип чыгып, адамдардын жана социалдык ар кандай топтордун өздөрүнүн карама-каршылыктуу жамааттык кызыкчылыктарын андап билүү, түшүнүү жана көрсөтө билүү, мамлекеттик бийликтин жардамы менен ишке аша турган, жалпы коомго тиешелүү чечимдерди, программаларды даярдоо, кабыл алуу жана ишке ашыруу болуп эсептелет. Ал эми байыркы

Грециянын улуу философу Аристотелдин пикири боюнча саясат-бул “политика как коммуникация, общение между гражданами, а политический анализ-как исследование человеческого общения в наиболее совершенной ее форме” [2.376-380]. Саясаттагы мындай түшүнүктөр этностор аралык мамилелерди жөнгө салууда, чечүүдө мазмундуу орунда турат. Азыркы мезгилдеги көптөгөн илимий-изилдөөлөрдө “улут”, “улуттук”, “улуттар аралык мамиле”, “улуттук мамиле” деген түшүнүктөр “этнос” термини менен синонимдеш колдонулуп келет. Ар бир илимпоздун пикирине ылайык, ар түрдүүчө аныктамалар да берилет, аныктамалардын көптүгүнө карабастан мазмуну, маңызы үндөш жана дээрлик баары коомдогу субъектилердин тагдыры, тилектештиги, шериктештиги, коомдук мамилелери, тагдыры тууралуу маселелерди анализдейт. Изилденүүчү проблема болуп саналган “этностор аралык мамилелер” түшүнүгүн кең жана тар мааниде анализдеген пикирди мисал келтире кетели: “межэтнические отношение”: в широком смысле

- взаимодействие народов в разных сферах (политике, культуре и. т. д.) и в узком смысле
- межличностные отношение людей разных национальностей, которые также происходят в разных сферах общения (трудового, семейного, дружеского и.т.д.) [3.236].

Этностор аралык мамилелер бир гана саясат таануу илиминин изилдөө объектиси болуп саналбастан, тарых, философия, этносоциология, антропология жана башка көптөгөн илимдердин изилдөө объектисине киргендиктен, көптөгөн теориялар сунушталгандыгын белгилеп өттүк. Окумуштуулардын пикирине ылайык, улуттар аралык мамилени изилдөөдөгү саясаттын субъектилери болуп, этникалык тайпалар, жалпы калк, этностор эсептелгендиктен, аларды саясий нукта илимий иликтөөнүн зарылдыгы белгиленет. Этностор тууралуу окуулар ар түрдүү этникалык тайпанын өкүлдөрүнүн маданият аралык өз ара таасирин, этномаданий өзгөрүүлөрүн изилдесе, этнопсихология кенже тайпалардагы изилденүүчү объект жана көрүнүштөрдүн таасирлерин, тарых илими тарыхый фактыларга таянуу менен мурунку жана кийинки тарыхый кырдаалдардын тактыгын, кандайдыр бир кырдаалга берилген тарыхый баасын өлчөп, ченесе, социология коомдогу көрүнүштөрдү социологиялык байкоо жана изилдөө жолу менен тактаса, философия, универсалдуу багыттагы (байланыш, коомдук мамиле, тап, улут, этнос ж.б.) изилдөөсү менен айырмаланып, саясий илим этностор аралык мамиленин өлкөдөгү саясий кырдаалга тийгизген таасирин изилдейт. Ар түрдүү багыттагы изилдөөлөргө токтолуубузду негизги себеби, аларга салыштыруу менен саясий илимдеги изилдөөнүн өзгөчөлүктөрүн, этностор аралык мамилени жөнгө салуудагы ролун аныктайбыз. Этносоциолог жана этнопсихологдордун изилдөө багытындагы окшоштуктар жана айырмачылыктар жөнүндөгү маалыматтардан мисал келтирсек: “у этносоциологов и этнопсихологов предмет исследования несколько совпадает и сводится к

представлениям о своей и другой группе, их восприятию, готовности к контактам друг с другом, в том числе конечно, психическим состояниям и процессам. Но кроме этого, в предмет этносоциологии включаются реальные факты их поведения (участие в партиях, движениях, общественных акциях). Специфика предмета исследования влияет и на выявление индикаторов. Так, у этнопсихологов в качестве индикаторов выступают установки на личностные контакты с представителями другой национальности, этнокультурный контекст для них лишь частный случай социального контекста. У этносоциологов кроме установок на личностные контакты дополнительно вводятся отношения к ценностям, нормам, другой культуре, готовность к адаптации и межкультурным взаимодействиям. Психологические закономерности, конечно важны, но только как один их факторов, влияющих на поведение группы. При этом поведение людей изучается не только через поступки, но и через факты сознания, восприятия действительности-взгляды, представления, установки, ориентации, ценности” [4.185-186].

Көптөгөн изилдөөчүлөр этностор аралык мамилени изилдөөдөгү өз ара таасир этүүчү көптөгөн факторлордун таасир этээрин белгилешет, маселен, тарыхый, маданий, социалдык, психологиялык, инсандык, саясий, экономикалык, демографиялык жана экологиялык. Катары менен ар бирине токтолсок, тарыхый фактор боюнча алгач эл социалдык жалпылык катары тарыхый кырдаалдын катышуучулары болуп саналып, конфликттүү кырдаалды басып алуучулук мүнөзү, максаты боюнча изилдеп, өткөн тарыхка салыштыруу аркылуу тарыхый баа берет. Ал үчүн дүйнөлүк практиканын усулдары да колдонулат. Социалдык фактор социалдык коомдогу этностордун позициясын жана статусун эске алуу менен, социалдык мобилдүүлүгүнүн жана башка социалдык көрсөткүчтөрүнүн негизинде изилдейт. Ошондой эле этностордун коомдогу социалдык позициясы да эсепке алынат. Бул багытта Н. Омуралиевдин пикирине кайрылсак: “среди группы социально-структурных факторов, влияющих на межэтнические отношения, можно выделить три наиболее существенных:

1. взаимосвязь социальной и этнической стратификации;
2. влияние социально-структурных изменений;
3. этнический фактор в социальной мобильности” [5.40].

“Этностор аралык мамилени” өзүнүн изилдөө объектиси катары карап жаткан саясат ар түрдүү формада – ой, сөз жана коомдогу адамдардын жүрүм-туруму түрүндө жашайт. Этносаясаттын формасы мамлекеттеги жалпылык менен иш алып баруу түзүмү, институттары, мыйзамдары, саясий жана укуктук нормалары. Этносаясаттын мазмуну – эл жөнүндөгү проблемаларды чечүүдөгү чечим кабыл алуу мотивдеринен көрүнөт. Саясий өнүктө изилдөө негизинен конституцияга негизденет.

Кыргыз Республикасынын конституциясы боюнча мамлекеттин жарандарынын тең укуктуулугу, милдеттери 16-беренде: “эч ким жынысы, расасы, тили, майып-туулугу, этноско таандыктыгы, туткан дини, курагы, саясий же башка ынандымы, билими, теги, мүлктүк же башка абалы, ошондой эле башка жагдайлары боюнча кодулоого алынышы мүмкүн эмес. Эл аралык милдеттенмелерге ылайык ар кайсы социалдык топтор үчүн бирдей мүмкүнчүлүктөрдү камсыз кылууга багытталып, мыйзамда белгиленген атайын чаралар кодулоо деп эсептелбейт. Кыргыз Республикасында мыйзам жана сот алдында бардыгы бирдей. 31-беренде – Улуттук, этностук, расалык, диний жек көрүүчүлүктү, гендердик жана башка социалдык үстөмдүктү үгүттөп, кодулоого, каста-шууга же күч колдонууга чакырган үндөөлөргө тыюу салынат. 38-беренде ар ким этностук тийиштүүлүгүн эркин аныктоого жана көрсөтүүгө мажбур-ланбашы керек” [6.12,18,20]. Негизинен саясий өнүгүшү изилдөөнүн объектиси коомдун саясий түзүлүшү ошондой эле этникалык азчылыкка болгон мамлекеттин саясаты, этникалык азчылыктын мамлекетти башкарууга жана мамлекеттин саясий түзүмүндөгү бийлик органдарына катышуу укуктары. Жалпысынан биздин мамлекетибизде бардык жаран-дардын укуктары жана милдеттери бирдей экендигин конституциянын беренелери менен бекемдедик. Ошого карабастан этникалык азчылыктын саясий укуктарын чектөө этностор аралык мамиленин начарлашына жана алардын ортосундагы конфликттин пайда болуусуна алып келет. Этностор аралык мамиледе саясий факторлордун чоң роль ойноосу жөнүндө Н. Омуралиев мындай дейт; – “Политические факторы, влияющие на межэтнические отношения, включают в себя, по меньшей мере, три класса явлений: принципы и формы государственного устройства, характер политического строя, тип государственной национальной политики. Исторически сложившееся национально-государственное устройство выступало прежде и является сейчас историко-политическим фактором, воздействующим на межэтнические отношения. Влияет на них и форма государственного

устройства: унитарное государство или федеративное. Многие считают федеративное государство демократическим способом “решения национального вопроса”. Что касается влияния политического строя, то, естественно, возможности культурного плюрализма намного шире в демократическом гражданском обществе, чем при тоталитарных или авторитарных режимах, характеризующихся высоким уровнем этнической дискриминации” [5.39].

Жыйынтык: Н. Омуралиевдин пикири менен макул болуу менен чынында, этностор аралык мамилени оң жана терс жагдайларына саясий фактор өтө чоң таасир тийгизет, ошондой эле саясий элитанын да таасири жогору экендигин баамдоого болот. Анткени саясий элита-коомдун ар кандай катмарынын, анын ичинде этностук азчылыктын, полиэтностордун кызыкчылыктарын саясий көрсөтмөлөрдө бириктирип, кармап жана чагылдырып турганга керек болгон чоң көлөмдөгү саясий бийликти өз колдоруна топтогон жана саясий өймүдөөлөрүн ишке ашыруу механизмдин түзгөн, салыштырмалуу анча чоң эмес социалдык топ. Саясий абалдын бүгүнкү шарттарында көп түрдүүлүктү чыр-чатактын булагы эмес, өнүгүүнүн базасы катары кабылдообуз мамлекеттин туруктуу өнүгүүсүнө салымын кошоору белгилүү.

Укуктук ченемдик актылар:

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы. Бишкек, 2015.-с.12, 18, 20.

Адабияттар:

2. Акунов А. А., Мамбеталиева Г. С. Саясат таануу. Бишкек., 2014.-597с.
3. Аристотель. Сочинения в 4-х томах. М.,1984.т.4.с.376-380.
4. Садохин А. Этнология.-М., 2006.-с.236.
5. Арутюнян Ю. В. Конкретно-социологическое изучение национальных отношений // Вопросы философии.-1969.-№12-С.43-54.
6. Омуралиев Н. А. Межэтнические конфликты в Кыргызской Республике: социологический анализ. Бишкек. Илим., 2012.-с.-10,40.

Рецензент: д.и.н., профессор Б.Нурунбетов